

Europos stambiųjų plėšrūnų iniciatyvos (LCIE) pranešimai dėl valdymo politikos.

Pranešimai dėl valdymo politikos skirti trumpai pristatyti, ką LCIE vertina kaip gero valdymo praktiką, susijusią su tam tikrais stambiųjų plėšrūnų išsaugojimo aspektais.

Susidūrimų su drąsiais vilkais vadyba

Apžvalga

Vilkai sugrįžta į Europos teritorijas, kuriose jų ilgą laiką nebuvo. Daugelyje vietovių, į kurias jie sugrįžta, nei visuomenė, nei valdžios institucijos nežino, kokį vilkų elgesį galima laikyti „normaliu“, o koks gali tapti problemiškas. Vilkai yra protingi ir gerai prisitaikantys, jų elgesys gali būti labai įvairus, priklausomai nuo konkretaus individo savybių ir patirties bei situacijos aplinkybių. Atvejus, kai žmonės bijo tam tikro vilkų elgesio, galima padalinti į dvi grupes: (1) atvejus, kai vilkai iš tikro elgiasi neįprastai drąsiai, ir (2) atvejus, kai žmonių įsivaizdavimas, kas yra normalus vilkų elgesys, neatitinka to, kaip šie išties elgiasi. Pastarieji atvejai yra daug dažnesni nei pirmieji.

Žinios apie tai, kada konkretus atvejis su vilkais gali tapti pavojingas ir reikalauti įsikišimo, yra nesistemos, o tokių atvejų vertinimas dažnai grindžiamas asmenine nuomone. Tas pats pasakytina ir apie skirtingų intervencijos būdų, skirtų pakeisti vilkų elgesį (pvz., atbaidančių priemonių), efektyvumą. Mokslinių tyrimų trūkumą labiausiai lemia tai, kad vilkai retai ima elgtis taip, kad tai galėtų tapti grėsme žmonių saugumui. Be to, trūksta išsamios šių retų atvejų dokumentacijos, taip pat ir aiškių sutarimų, ką tiksliai reiškia „drąsūs“ ar „pavojingi“ vilkai.

Dėl šių priežasčių mes remiamės turima vilko ir žmogaus susidūrimų patirtimi, mūsų bendru supratimu apie vilkų ekologiją ir analogiška patirtimi su kitomis rūšimis (kojotais, dingais, lokiais), kad pasiūlytume aiškį terminiją bei atliktume pradinį įvertinimą, koks vilkų elgesys gali būti laikomas nepavojingu, o į kokį elgesį gali reikėti atkreipti dėmesį, nes jis galėtų tapti pavojingas žmonių saugumui (1 lentelė). Mes pateikiame bendras rekomendacijas, kokių veiksmų reikėtų imtis drąsių vilkų atžvilgiu ir kokie duomenys turėtų būti renkami, kad ateityje būtų galima atlikti išsamesnes analizes ir galbūt priimti tikslingesnius, įrodymais pagrįstus sprendimus. Taip pat pateikiame tyrimų prioritetus, kurie leistų geriau suprasti, kiek dažnas drąsus vilkų elgesys Europoje, kokie veiksniai skatina tokio elgesio išsivystymą, ir kokius veiksmus būtų galima rekomenduoti, siekiant veiksmingai užkirsti kelią tokio nepageidaujamo elgesio atsiradimui.

Terminai

Pripratimas (habituation): tai mokymosi procesas, kai gyvūnas pripranta prie pakartotinai atsirandančių dirgiklių, kurie neturi nei teigiamų, nei neigiamų padarinių. Pripratę vilkai išmoksta, kad žmonės nekelia jiems jokios grėsmės ir įpranta prie žmonių buvimo. Šis pripratimo lygis nėra problemiškas, jei vilkai toleruoja žmones, jų įrenginius, transporto priemones ir veiklą tam tikru atstumu, tiesiogiai nesidomėdami pačiu žmogumi. Išties, tam tikras pripratimo laipsnis yra būtinas laukiniams gyvūnams, gyvenantiems žmonių dominuojamame Europos kraštovaizdyje. Tačiau pripratimas yra adaptyvus procesas, ir *stiprus*

pripratimas (strong habituation), kai vilkai toleruoja tiesioginį artimą žmonių buvimą, yra elgesys, kuris gali tapti problemiškas.

Artimi susidūrimai (close encounters): tai susitikimai tarp vilkų ir žmonių ne didesniu kaip 30 metrų atstumu, kai vilkas gali aiškiai atpažinti žmogų kaip žmogų (skirtingai nuo žmonių automobiliuose, medžioklės bokšteliuose, ant arklių ir pan.). Dauguma artimų susidūrimų baigiasi tuo, kad vilkas iškart pasitraukia. Atvejais, kai vilkai nesitraukdami toleruoja žmones mažesniu nei 30 metrų atstumu, gali rodyti stiprų pripratimą arba *viliojimą*. 30 metrų yra tam tikra prasme atsitiktinis atstumas, tačiau tyrimai parodė, kad tokiu atstumu susidūrę su žmonėmis vilkai paprastai atsitraukia. Be to, tai yra didžiausias atstumas, kai galimi atgrasymo metodai, tokie kaip šaudymas guminėmis kulkomis.

Viliojimas (positive conditioning): atsiranda, kai elgesys sustiprinamas dėl teigiamos paskatos. Teigiama paskata gali būti maistas, įdomus objektas ar tiesiog maloni patirtis, pvz., žaidimas. *Viliojimas maistu (food conditioning)* yra viliojimo forma, kai gyvūnai susieja žmones ar tam tikras jų vietas (pvz., stovyklavietes, kiemus) su prieinamu maistu.

Atbaidymas (negative, aversive conditioning): atsiranda, kai elgesys ar tam tikra situacija yra susijusi su neigiama patirtimi. Gyvūnai paprastai vengia tokio elgesio ir situacijų. Atbaidymas gali būti pasiektas naudojant įvairius atgrasymo metodus, tokius kaip šaudymas guminėmis kulkomis ar petardų mėtymas.

Drąsus vilkas (bold wolf): tai vilkas, kuris pakartotinai toleruoja žmones, atpažįstamus kaip žmones, ar net aktyviai artėja prie jų 30 metrų ar mažesniu atstumu. Drąsam elgesiui būtina sąlyga - stiprus pripratimas. Drąsus elgesys gali būti susijęs su viliojimu ir jo sustiprintas.

Dažnai vilkai, kurie pakartotinai matomi arti apgyvendintų namų, suvokiami kaip drąsūs. Tačiau svarbu atskirti vilkus, artėjančius ar pakančius žmonėms artimu atstumu (kai vilkas mato asmenį ir žino, kad asmuo jį mato) ir vilkus, artėjančius prie pastatų (kai vilkas žmonių nemato ir nežino, kad žmonės jį mato). Mes šiuos vilkus vadiname *tolerantiškais namams (tolerant to houses)*.

Vilkai kultūriniam kraštovaizdyje

Daugelyje Europos vietų vilkai neišvengiamai gyvena kraštovaizdyje, kuriame dominuoja žmogus. Vilkų teritorijos yra didelės, dažnai siekiančios kelis šimtus kvadratinį kilometrų, todėl dauguma jų yra suskaidytos daugybės kelių ir gyvenviečių. Tokiame kraštovaizdyje gyvenantiems laukiniams gyvūnams yra gyvybiškai svarbu kažkiek prisitaikyti prie žmogaus statinių, veiklos ir paties žmogaus buvimo. Dauguma laukinių gyvūnų vengia tiesioginių susitikimų su žmonėmis, tačiau jie negali išvengti visų jų aplinkoje esančių žmogaus statinių ir įrenginių. Europoje vilkams yra normalu bei neišvengiama kartais naktį pereiti gyvenvietę ar arti jos, ieškoti maisto gyvenviečių pakraščiuose arba retkarčiais praeiti greta gyvenamų pastatų dienos metu. Patirtis rodo, kad paprastai toks elgesys nekelia pavojaus žmonėms, nes vilkai žmones puola išskirtinai retai.

Šiandieninėje Europoje tikėtiniausia problemiško vilkų elgesio priežastis yra stiprus pripratimas prie tiesioginio žmonių buvimo, kuris susijęs su viliojimu, pvz., maistu. Dauguma iš to nedidelio skaičiaus žinomų vilkų išpuolių Europoje ir Šiaurės Amerikoje (nuo praėjusio amžiaus vidurio) turėjo priešistorę,

kai vilkai demonstravo stipraus pripratimo požymius. Todėl kalbant apie galimą vilkų grėsmę žmonėms daugiausia dėmesio reikia skirti tiems vilkams, kurie įgauna bebaimį elgesį ir toleruoja tiesioginį žmonių buvimą nedideliu atstumu. Reikia žinoti, kad vilkus gali pritraukti ne tik maistas, bet ir šunys. Yra daug pavyzdžių, kai vilkai artėja prie žmonių, bet iš tikro juos domina šalia žmogaus esantis šuo, o patį žmogų jie tiesiog ignoruoja.

Jauni vilkai gali prie žmogaus priartėti arčiau net ir be anksčiau įgyto pripratimo vien dėl to, kad jie yra smalsesni ir naivesni nei suaugę. Tačiau kadangi jaunos gyvūnus labiau traukia nauji dirgikliai, jie gali būti labiau linkę išsiugdyti stipresnį pripratimą nei suaugusieji. Todėl nenuostabu, kad drąsiai besielgiantys vilkai dažnai būna jaunikliai arba pirmamečiai individai. Dėl to yra grėsmė, kad žmogaus dominuojamuose kraštovaizdžiuose jaunikliai tyčia ar netyčia įpras prie artimo žmogaus buvimo.

Nėra jokių mokslinių įrodymų, patvirtinančių dažnai kartojamą teiginį, kad nemedžiojamose populiacijose vilkai tampa pavojingesni žmogui nei medžiojamose populiacijose. Yra žinoma, kad drąsus gyvūnų elgesys yra iš dalies paveldimas, o medžioklė gali lemti, kad pirmiausia bus sumedžioti drąsiausi individai. Todėl medžiojamose populiacijose atsargesni ir naujovių prisibijantys individai galėtų įgyti reprodukcinį pranašumą prieš smalsesnius. Tokiu būdu medžioklė atliktų atsargesnių atranką. Tačiau nors nemedžiojami gyvūnai gali būti ne tokie atsargūs, jie savaime netampa drąsūs ir neima domėtis žmonėmis ar kelti jiems didesnę grėsmę. Kol vilkai negauna teigiamų paskatų, dauguma jų ignoruoja žmones.

Susidūrimų su drąsiais vilkais vadyba

Elgesį lemia daugybė veiksnių, tarp jų genetika, individuali patirtis, amžius, lytis, alkio lygis, motinos, brolių bei seserų įtaka. Dėl to labai sudėtinga tiksliai suprasti, kurie veiksniai lėmė konkretų konkretaus vilko elgesį tam tikroje situacijoje. Todėl valdymo veiksmai turės būti pagrįsti ganėtinai bendrais principais, reaguojant į skirtingas problemines situacijas, dažnai neturint išsamių žinių apie visas konkrečias priežastis.

Prevencija

Nors mums trūksta išsamaus supratimo apie tikrąją drąsių vilkų keliamą riziką, yra žinoma keletas atvejų Šiaurės Amerikoje, kur drąsiai besielgiantys vilkai sužeidė ar nužudė žmones. Taip pat yra žinomas ne vienas atvejis, kai tai padarė dingai Australijoje ar kojotai toje pačioje Šiaurės Amerikoje. Todėl norint užbėgti įvykiams už akių, pagrindinį dėmesį reikia skirti prevencijai, kad vilkai nepradėtų elgtis drąsiai. Labai svarbu išvengti stipraus vilkų pripratimo ir/ar viliojimo dėl netinkamo žmonių elgesio. Su vilkais reikėtų laikytis principo: „nesiartinkite ir nemaitinkite!“ (Panašus į gerai žinomą šūkį lokiams „pamaitintas lokys yra negyvas lokys!“).

Dokumentavimas

Atvejai, kai pranešama apie drąsius ar namams tolerantiškus vilkus turėtų būti dokumentuojami taip, kad ateityje būtų galima atlikti analizę visos Europos mastu. Kiekvieno atvejo „byloje“ gali būti fiksuojama visa situacijos, kai vilkai laikomi besielgiantys drąsiai, eiga. Mes rekomenduojame pradėti atskirą bylą

kiekvieną kartą, kai pranešama apie drąsų vilko elgesį. Tada ilgai galėtume įgyti pakankamai žinių ir geriau prognozuoti, kada drąsių vilkų (arba vilkų, kurie suvokiami kaip drąsūs) situacija gali eskaluotis ir kada gali būti reikalinga intervencija. Į bylą turėtų būti įtraukiama ir analizuojama informacija tik iš pirminių šaltinių. Kiekvienas pranešimas apie drąsius vilkus turėtų būti patikrintas įvykio vietoje ir išanalizuotas ekspertų, o surinkta informacija turėtų būti dalijamasi tarp regionų ir šalių.

Intervencijos

Pirminėse drąsaus elgesio ar tolerancijos namams vystymosi stadijose greitas vilkus galimai viliojančių objektų pašalinimas gali sustabdyti tokį elgesį. Jei nepavyksta surasti, kas pritraukia vilkus, arba šių objektų pašalinimas nepadedą, gali būti panaudotos atgrasymo priemonės, taip siekiant sukelti atbaidymą. Atgrasymo veiksmai turėtų būti dokumentuojami tokiu būdu, kad ateityje būtų galima analizuoti, kurios priemonės gali būti veiksmingos tam tikrose situacijose. Jei reikškinys laikui bėgant nesibaigia ir kitos priemonės nėra veiksmingos, paskutinė galimybė yra vilko pašalinimas (pagavimas arba dažniausiai sumedžiojimas). Daugeliu atvejų nemirtinas gyvūno pašalinimas (pagavimas) bus daug sunkesnis už mirtiną pašalinimą. Kaip greitai ir koku būdu valdžios institucijos sureaguos į drąsių vilkų situaciją, turėtų būti susiję su patirtimi, populiacijos būkle, vietinės bendruomenės baime ir požiūriu į vilkus, taip pat turi būti laikomasi atitinkamų vietinių ir tarptautinių gyvūnijos apsaugos ir gerovės teisės aktų reikalavimų.

Informavimas

Visuomenės požiūris į vilkus, taip pat santykis tarp mirtinų ir nemirtinų priemonių priimtumo visoje Europoje labai skiriasi. Todėl tikėtina, kad skirtingos šalys skirtingai reaguos į tokias pat situacijas. Tačiau visais atvejais svarbu nuo pat pradžių informuoti visuomenę apie vilko elgesio vertinimą, taip pat paaiškinti, kodėl pasirenkamos konkrečios priemonės. Taip pat labai svarbu valdyti visuomenės lūkesčius dėl vilkų elgesio, pabrėžiant, kad vien vilkų buvimas šiuolaikiniame Europos kraštovaizdyje nėra problemiško ar rizikingo elgesio požymis, o greičiau rūšies gebėjimo prisitaikyti liudijimas.

Tyrimo prioritetai:

- Kaupti atvejų bylas: bylas turėtų saugoti su drąsių vilkų situacijomis dirbanti institucija. Sukauptos bylos ateityje leis analizuoti, kada situacijos gali eskaluotis, o kada išsispęsti savaime.
- Toliau tirti genetikos, individo bruožų ir amžiaus bei mokymosi svarbą laukinių vilkų drąsaus elgesio formavimuisi bei nuoseklumui.
- Tirti medžiojimo ir nemedžiojimo įtaką (atsižvelgiant į žmogaus veiklos kraštovaizdyje intensyvumą) drąsaus elgesio pasireiškimo populiacijoje tikėtinumui ir dažnumui.
- Tirti skirtingų atgrasymo būdų efektyvumą.

Šios gairės bus atnaujintos, kai pasipildys mūsų žinios apie pamatines reiškinių priežastis ir skirtingų reakcijų į situacijas efektyvumą.

Lentelė 1. Vilkų elgesio ir keliamos rizikos žmonių saugumui įvertinimas su rekomenduojamais veiksmais.

Elgesys	Grėsmės vertinimas	Rekomenduojami veiksmai
Vilkas praeina arti gyvenviečių tamsoje.	Nepavojinga.	Nereikia jokių veiksmų.
Vilkas dienos metu juda gyvenviečių ar paskirų namų matymo atstumu.	Nepavojinga.	Nereikia jokių veiksmų.
Vilkas iškart nepabėga pamatęs transporto priemones ar žmones. Sustoja ir stebi.	Nepavojinga.	Nereikia jokių veiksmų.
Kelias dienas vilkas stebimas 30 metrų ar mažesniu atstumu nuo apgyvendintų namų (keli įvykiai per ilgesnį laiko tarpą).	Reikalauja dėmesio. Gali būti, kad pasireiškia stiprus pripratimas ar viliojimas.	Išanalizuokite situaciją. Pabandykite surasti ir pašalinti vilką viliojančius objektus. Apsvarstykite atbaidymą.
Vilkas pakartotinai prisileidžia žmones 30 metrų ar mažesniu atstumu.	Reikalauja dėmesio. Rodo stiprų pripratimą. Gali būti, kad pasireiškia viliojimas.	Išanalizuokite situaciją. Apsvarstykite atbaidymą.
Vilkas pats pakartotinai artinasi prie žmonių 30 metrų ar mažesniu atstumu. Atrodo susidomėjęs žmonėmis.	Reikalauja dėmesio / kritinė situacija. Viliojimas ir stiprus pripratimas gali lemti vis drąsesnį elgesį. Yra sužeidimo rizika.	Apsvarstykite atbaidymą. Pašalinkite vilką, jei atitinkamos atbaidymo priemonės neveikia arba faktiškai negali būti panaudotos.
Neišprovokuotas vilkas užpuola ar sužeidžia žmogų.	Pavojinga.	Pašalinkite vilką.

Europos stambiųjų plėšrūnų iniciatyva yra Pasaulio gamtos apsaugos organizacijos Rūšių išlikimo komisijos specialistų grupė.